

Strašák, Adam

Stát jako obr chránící církev? : delikty proti náboženství před krajským soudem v Uherském Hradišti v letech 1920–1930

Studia historica Brunensia. 2024, vol. 71, iss. 1, pp. 71-96

ISSN 1803-7429 (print); ISSN 2336-4513 (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/SHB2024-1-4>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/digilib.80013>

License: [CC BY-NC-ND 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

Access Date: 01. 08. 2024

Version: 20240801

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Stát jako obr chránící církev? Delikty proti náboženství před krajským soudem v Uherském Hradišti v letech 1920–1930

The State as a Giant Who Protects Churches? Crimes Against Religion in Records of the Regional Court in Uherské Hradiště in 1920–1930

Adam Strašák / adam.strasak@seznam.cz

Historický ústav, Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, Brno, Česká republika

Abstract

The topic of the article are religious conflicts in the 1920's judged by the Regional court in Uherské Hradiště. In most cases, paragraphs 122 and 303 of the Criminal Code were used. Those paragraphs protected the churches against criticism and disruption of their ceremonies. Other laws were used to protect religion in cases of violence between members of different confessions. The analysis focuses on the discourse of the criticism. Besides that, the causes of conflicts are another topic of the research. The author pays his attention to how the state was solving the conflicts and how the offenders were punished.

Keywords

Blasphemy – religious conflicts – interconfessional relations – Czechoslovakia – relations of the state and the church – history of criminality – the Catholic church

Již před první světovou válkou se v některých vrstvách české společnosti šířilo přesvědčení, že Češi jsou potomci husitů a katolická církev je nepřítelem českého národa.¹ Církev se tak už ve druhé polovině 19. století dostávala do konfliktu se stále sekulárnějším českým nacionalismem, což sice před první světovou válkou ještě nevedlo k masovému opouštění této instituce, ale příslušnost k ní se stala pro velkou část národa spíše formalitou.² V prvních letech po skončení války probíhala v českých zemích, ale i jinde v Evropě, hluboká krize duchovních identit, neboť v kolektivní paměti na první světovou válku hrálo velkou roli negativní spojení militarismu a katolické církve, jejíž představitelé často ospravedlňovali válečné úsilí monarchie. Vedle odmítání náboženství nebo přinejmenším etablované katolické církve vedl zážitek první světové války k růstu nonkonformní zbožnosti či pacifistických náboženských hnutí. Snaha o zprostředkování kontaktu s padlými zase měla za následek rozšíření spiritismu.³

Počáteční léta první republiky tak byla svědkem silné vlny opouštění katolické církve. V českých zemích se před první světovou válkou hlásilo 96,5% Čechů ke katolické víře. Roku 1921 už bylo v Čechách katolíky pouze 70,9% Čechů. Na Moravě a ve Slezsku byl pokles menší, ale i zde se ke katolické církvi hlásilo jen necelých 90% Čechů. Procento českých Němců hlásících se ke katolické církvi zůstalo naopak proti předválečnému období v zásadě stejné. Roku 1920 opustilo katolickou církev 1 388 000 osob, ale pouze kolem půl milionu z nich konvertovalo k Církvi československé, naopak přes 700 000 občanů se stalo bezkonfesionálními. V drtivé většině šlo o obyvatele Čech, kteří se hlásili k české národnosti.⁴ Vznik Československa tak představuje jeden z nejvýznamnějších předělů v moderních náboženských dějinách. Český národ se stal mnohem více nábožensky plurálním, než tomu bylo v předválečném období, neboť vedle katolické církve se velká část jeho příslušníků začala hlásit k Církvi československé a Českobratrské církvi evangelické, a také se mnohonásobně zvýšil počet osob bez náboženského vyznání.

Vztahy mezi jednotlivými církvemi byly někdy komplikované, z čehož vyplývá jedna z hlavních otázek mého průzkumu: Co bylo předmětem vzájemné kritiky náboženských skupin, případně předmětem kritiky náboženství ze strany osob bez vyznání? Proč docházelo ke konfliktům? Zdaleka ne všechny náboženské konflikty byly způsobeny střetnutím osob různého vyznání. Často docházelo také k narušování katolických obřadů samotnými katolíky. Důležitá proto bude i otázka, jak a proč bývaly bohoslužby narušovány samotnými katolíky. V neposlední řadě je důležitá role státu v náboženských konfliktech. Budu si tedy klást otázky: Jak stát konflikty řešil? Co trestal přísněji a co mírně? Co toleroval a co už ne? Při tom je třeba zohlednit, že v oblasti trestního práva nepředstavuje vznik republiky takový zlom jako v jiných oblastech lidského života. Československo totiž přešlo předlitavský trestní zákoník z roku 1852 i s jeho paragrafy chránícími církev před kritikou. Tato ustanovení byla v prvních letech republiky změněna jen velmi málo. Článek se ovšem nebude věnovat pouze trestným činům souzeným podle paragrafů chránící

1 KÁRNÍK (2017), s. 316–317.

2 ŠEBEK (2016), s. 241.

3 JEMELKA–ŠTOFANÍK (2020), s. 153–156.

4 KÁRNÍK (2017), s. 318.

cích speciálně církve, ale také náboženskými spory souzenými podle jiných ustanovení trestního zákona.

Rok 1920 jsem vybral jako začátek zkoumaného období, protože v lednu tohoto roku vznikla Církev československá, což představuje jeden z nejdůležitějších milníků náboženské pluralizace českých zemí v této éře. S ohledem na velké množství dochovaných soudních spisů se zaměřuji pouze na 20. léta. Rušení náboženství po roce 1930 považuji za vhodné téma na samostatnou studii, která by se měla zaměřit především na proměňující se společenské klima spojené s důsledky světové hospodářské krize a vzestupu nacismu v sousedním Německu.

Analýza vychází ze 62 dochovaných soudních spisů Krajského soudu Uherské Hradiště. Obvod krajského soudu zahrnoval jihovýchodní Moravu, konkrétně se skládal z politických okresů Uherské Hradiště, Kroměříž, Kyjov, Hodonín a Uherský Brod.⁵ Zkoumaná oblast byla i ve 20. letech 20. století převážně zemědělská, ačkoli v této době docházelo k pozvolnému růstu průmyslu, především potravinářského.⁶ Výjimku představoval v první řadě Zlín prožívající velký boom průmyslové výroby spojený s rozvojem obuvnické firmy Baťa. Počet obyvatel města v letech 1921–1938 vzrostl téměř osmkrát.⁷ Dalším výrazným průmyslovým centrem byl Hodonín, který se vyznačoval silným vlivem komunistů.⁸

Obvod krajského soudu v Uherském Hradišti si i za první republiky udržoval silně katolický charakter. Ve všech politických okresech představovali katolíci přes 90 % obyvatelstva, počty příslušníků jiných náboženství nebo osob bez vyznání byly velmi malé. Kromě níže zmíněných výjimek se k žádné z nekatolických církví nehlásilo více než 5 % obyvatelstva, stejně osoby bez vyznání tvořily ve většině z politických okresů pod 5 % obyvatel. Osoby jiného než katolického náboženství se koncentrovaly ve městech, v případě evangelíků také na některých vesnicích v okolí Vizovic či Strážnice.⁹ Především v soudním okrese Vizovice představovali evangelíci více než čtvrtinu obyvatelstva.¹⁰ Církev československá zaznamenala největší úspěch v politickém okrese Kroměříž, především v okresním městě a některých vesnicích v jeho jižní a západní části.¹¹ Jak se ukáže dále, právě v této oblasti se odehrála většina konfliktů katolíků a příslušníků Církve československé, jimiž se budu zabývat. Obyvatelstvo politických okresů příslušných pod krajský soud v Uherském Hradišti se převážně hlásilo k československé národnosti, větší zastoupení Němců vidíme pouze v politickém okrese Hodonín.¹²

Metodologie článku kombinuje dva přístupy: analýzu diskurzu a vynášených rozsudků. V rámci analýzy diskurzu se zaměřím na témata kritiky včetně zkoumání motivů jednání

5 BARTOŠ (1966), s. 84. Viz též TRAPL–BARTOŠ–SCHULZ (1982), s. 213.

6 TRAPL–BARTOŠ–SCHULZ (1982), s. 30.

7 JEMELKA–ŠTOFANÍK (2020), s. 64.

8 PLÁČEK (2008), s. 366–371.

9 BALÍK–FASORA–HANUŠ–VLHA (2015), s. 219–221, 295–297. Viz též TRAPL–BARTOŠ–SCHULZ (1982), s. 28, 114, 216 a 285.

10 TRAPL–BARTOŠ–SCHULZ (1980), s. 192.

11 BARTOŠ–SCHULZ–TRAPL (1978), s. 201.

12 TRAPL–BARTOŠ–SCHULZ (1982), s. 213.

souzených osob. Diskurs v mém pojetí představuje především kategorie, v nichž lidé vnímají svět okolo sebe. Bude tedy chápán jako prostředek, kterým je vytvářena skutečnost tak, jak ji lidé vnímají. Součástí diskursu jsou také pravidla určující, co řečeno být může a co nesmí. Jedním z nástrojů, jak některé výroky vyloučit, je i trestní právo.¹³ Kladu si tak otázku, jaké výroky se stát snažil z diskursu vyloučit a jaké byl ochoten akceptovat. S tím souvisí analýza rozsudků. Soudy totiž často osvobodily i takovou osobu, která sice výroky sobě za vinu kladené skutečně pronesla, ale tyto podle jejich názoru nenaplnovaly skutkovou podstatu trestného činu. Na základě analýzy rozsudků tedy dokážu rekonstruovat rozdíl mezi tím, co přišlo neakceptovatelné soudům a co osobám, které podaly udání. Zároveň i výše rozsudků v sobě obsahuje důležité informace. Na jejich základě je možné soudit, jaké chování považovaly soudy za závažnější a jaké za méně závažné.

Trestní právo

Československo po svém vzniku převzalo předlitavský trestní zákoník z roku 1852. Navzdory snaze některých levicových politiků o zrušení paragrafů 122 a 303 trestního zákona, které chránily církve a náboženství před rouháním, zůstaly tyto v platnosti i za republiky.¹⁴ Paragraf 122 o tzv. rušení náboženství se dokonce vůbec nezměnil.¹⁵ Stejně jako za monarchie bylo možno rušení náboženství spáchat trojím způsobem. Podle litery a) bylo nelegální rouhat se Bohu. Následující litera b) činila trestným rušení obřadů, stejně jako neuctivé nakládání s bohoslužebnými předměty nebo veřejné pohrdání náboženstvím. Litera c) byla zrušena už v 60. letech 19. století, zatímco litera d) stanovovala jako trestné šíření ateismu.¹⁶ Tresty určovaly dva následující paragrafy. Podle § 123 hrozil v případech, kdy v důsledku rušení náboženství vzniklo veřejné pohoršení nebo s ním bylo spojeno obecné nebezpečí, trest jednoho až pěti let těžkého žaláře. Při velké zlomyslnosti nebo nebezpečnosti mohl soud trest navýšit až na deset let.¹⁷ Podle mírnějšího § 124 měl být užit trest žaláře mezi šesti měsíci až rokem, pokud čin neměl okolnosti jmenované v § 123 tr. z.¹⁸

Paragraf 303 tr. z. stanovoval jako přečin urážku církve nebo náboženské společnosti a postihoval ji tuhým vězením od jednoho do šesti měsíců. Na začátku paragrafu bylo stanoveno, že trestná je pouze urážka veřejná. Skutkovou podstatu pak naplňoval ten, kdo se posmíval učení nebo zvykům státem uznané církve nebo náboženské společnosti, urazil jejího náboženského služebníka při výkonu bohoslužebného obřadu nebo se neslušně choval při náboženském obřadu tak, že z toho mohlo vzejít pohoršení. První republi-

13 LANDWEHR (2008), s. 17–24.

14 BALÍK–FASORA–HANUŠ–VLHA (2015), s. 97.

15 SGOV. LEPAR (1901), s. 68–69; MILOTA (1936), s. 20.

16 MILOTA (1936), s. 20.

17 LEPAR (1901), s. 68–69.

18 MILOTA (1936), s. 20.

ka přinesla reformu tohoto paragrafu.¹⁹ Skupina poslanců v čele s Václavem Boučkem prosadila roku 1919 tzv. kazatelnicový zákon, tedy dodatek k § 303 tr. z., který hrozil vězením duchovnímu jakéhokoli vyznání, pokud by při náboženském úkonu promlouval o politických záležitostech, kritizoval zákony nebo propagoval či naopak zatracoval určité politické strany nebo tisk. Zejména se to mělo týkat zneužívání kázání, náboženského vyučování, procesí nebo poutí.²⁰ Předkladatelé zákona při jeho podpoře zdůrazňovali, že kněz může projevat své politické názory mimo kostel, ale nikoli v něm.²¹

Československo a katolická církev

Svatý stolec uznal existenci Československa poměrně brzy po vyhlášení státu. Už v listopadu 1918 papežský nuncius v Rakousku Teodoro Valfré di Bonzo informoval československého vládního delegáta ve Vídni Vlastimila Tusara o neoficiálním uznání nového státu papežským stolcem. O necelý rok později papež Benedikt XV. uznal Československou republiku i oficiálně. V roce 1920 se papežským nunciem v novém státě stal Clemente Micara.²²

Roku 1923 byl na postu papežského nuncia v Praze Micara nahrazen Francescem Marmaggim. Šlo o bývalého vysokého hodnostáře Vatikánu, který měl dojednat obsazení některých diecézí a vymezení jejich hranic. Přesto je nakonec spojován hlavně s diplomatickou roztržkou mezi oběma zeměmi v důsledku tzv. Marmaggiho aféry z roku 1925, kdy došlo k diplomatické roztržce kvůli vatikánské reakci na oslavy výročí upálení Jana Husa.²³ Reformátor se už v průběhu 19. století stal jednou z ústředních historických postav pro české národní hnutí. Úcta k němu úzce souvisela s podporou demokratických a liberálních myšlenek, což vedlo k tomu, že katolická církev vnímala uctívání této osobnosti jako projev protikatolických tendencí.

Situace se začala komplikovat už o Vánocích 1924, kdy slovenští katoličtí biskupové pod hrozbou přísných trestů pastýřským listem zakázali svým věřícím členství nejen v socialistických a komunistických organizacích, ale také v Sokolu. Bylo tedy zřejmé, že husovské slavnosti se roku 1925 ponesou v duchu střetu mezi konzervativními a tzv. pokrokovými silami.²⁴ Na jednu stranu se sice vláda snažila neprovokovat katolickou církev a spíše zdůrazňovala Husovu zásluhu na vzdělávání národa a kultivaci jazyka než jeho upálení, ale prezident Masaryk naopak chtěl uštedřit lekci Vatikánu i politickému katolicismu.²⁵ Na Pražském hradě nechal během oslav vyvěsit vlajku s husitským kalichem, což

19 Tamtéž, s. 48–49.

20 MILOTA (1936), s. 20, 49.

21 KOLÁŘ (2002), s. 314–315.

22 ŠMÍD (2010), s. 42–44.

23 ŠMÍD (2022), s. 170.

24 ŠEBEK (2016), s. 246–247.

25 ŠMÍD (2010), s. 45.

považoval nuncius Francesco Marmaggi za provokaci.²⁶ Na protest proti tomu následně opustil Prahu. Tato událost vyvolala značné pohoršení mezi představiteli levicových politických stran, které se začaly domáhat přerušení diplomatických vztahů s Vatikánem a odluky církve od státu.²⁷ Odluky státu od církve se ovšem levicovým stranám ani za této situace nepodařilo dosáhnout.²⁸

Aféra tedy k radikální odluce nevedla. Ve druhé polovině 20. let naopak dochází k diskusi o sporných bodech mezi Vatikánem a československou vládou, která vedla k uzavření modu vivendi roku 1927, tedy kompromisní smlouvy mezi oběma stranami.²⁹ V jeho rámci byla dohodnuta změna hranic diecézí, které nesměly přesahovat státní hranice, stejně jako závazek Vatikánu, že bude jmenovat biskupy loajální k Československu. Jmenování mělo být konzultováno s vládou.³⁰ Po uzavření modu vivendi se novým nunciem stal Pietro Ciriaci požívající zpočátku důvěry československých politiků. Roku 1929 dokonce sloužil mši při svatováclavských slavnostech, jichž se zúčastnil i prezident Masaryk. Jeho vztah se státními představiteli se zhoršil až ve 30. letech.³¹

Jedním z konfliktních bodů mezi katolickou církví a československým státem bylo úsilí části politické scény o rozluky státu a církve. Levicové politické strany žádaly odcírkevnění školství, zrušení předpisů trestního zákona, které chránily církev, a povinný civilní sňatek.³² Při projednávání otázky rozluky státu a církve roku 1919 se sociální demokraté vyjádřili v tom smyslu, že jejím cílem je zaručení rovnosti všech vyznání a spravedlivá odplata dějin. Rozlukou měl český národ získat zpět svou hrdost. Socialista František Krejčí zase prohlásil, že církve nestačí svým učením ani svou mravností a slouží absolutistickému a monarchistickému řádu.³³ Stoupenci rozluky tedy někdy volili velmi silná slova o katolické církvi, kterou považovali za přežitek absolutistického způsobu vlády a nástroj na ovládnutí lidu.

Odluce státu a církve naopak bránila Československá strana lidová, stejně jako většina slovenských politiků. Postupně myšlenku odluky zavrhl i agrárníci.³⁴ V prvních letech po zániku monarchie sice lidovci žádali pouze svobodu svědomí a samosprávu církve, ale po roce 1921 se objevovaly požadavky na povinnou výuku náboženství pro všechny školní děti, což by znamenalo návrat k praxi z dob habsburské monarchie.³⁵ Pozdější arcibiskup pražský Karel Kašpar dokonce vyjádřil roku 1919 názor, podle nějž je rozlučka nepřipustná a zejména zdůraznil, že církev vnímá jako tyranství, jestliže by katolické děti byly

26 HALAS (2013), s. 576.

27 FASORA–KUNŠTÁT–PAVLÍČEK (2018), s. 70–71.

28 HALAS (2013), s. 576.

29 ŠEBEK (2016), s. 247.

30 FASORA–KUNŠTÁT–PAVLÍČEK (2018), s. 72.

31 ŠMÍD (2022), s. 171.

32 BALÍK–FASORA–HANUŠ–VLHA (2015), s. 96–99.

33 KOLÁŘ (2002), s. 304–306.

34 ŠMÍD (2022), s. 168.

35 BALÍK–FASORA–HANUŠ–VLHA (2015), s. 96–99.

nuceny chodit do víře nepřátelské školy.³⁶ Také na straně odpůrců rozluky vidíme poměrně vyhrocenou rétoriku, která svědčí o snaze církve udržet si kontrolu nad výchovou dětí. K tomu je ještě třeba poznamenat, že mezi těmito vyhrocenými hlasy pozorujeme i řadu umírněných, které hledaly kompromis. Ten prosazoval především předseda lidové strany Jan Šrámek, ačkoli se tato jeho umírněnost setkávala s nesouhlasem i ve vlastní straně.³⁷ Odpůrci kompromisních postojů Šrámkova se shromažďovali kolem předsedy české zemské organizace strany Bohumila Staška, který sympatizoval s konzervativnějšími a také autoritářššími představami o vedení státu, jež reprezentovaly myšlenky papeže Pia XI.³⁸

Jednou z nejdůležitějších oblastí, o které se jednalo v rámci připravované rozluky, bylo školství. To bylo za Rakousko-Uherska pod relativně velkým vlivem katolické církve, což se zejména levicoví politici rozhodli změnit. V letech 1918–1920 byl československým ministrem školství sociální demokrat a antiklerikál Gustav Habrman, jehož cílem bylo svůj rezort laicizovat. Musel při tom ovšem postupovat opatrně s ohledem na lidovce a konzervativní Slováky. Jeho nejvýraznějším úspěchem nakonec bylo zrušení povinnosti školních dětí účastnit se katolických bohoslužeb.³⁹ Významnou změnu znamenal malý školský zákon ze 13. července 1922, který zprošťoval povinnosti navštěvovat hodiny náboženství žáky bez vyznání a příslušníky státem neuznaných konfesí, pro ostatní děti byla výuka povinná v rozsahu dvou hodin týdně, bylo však možné, aby rodiče žáka požádali o zproštění této povinnosti okresní úřad. Představitelé lidové strany pokládali zákon za přijatelný kompromis, ale katolický episkopát jej v pastýřském listu československých biskupů odmítnul, v čemž měl podporu části katolického tisku.⁴⁰

Specifickou roli v úsilí o sekularizaci státu a společnosti sehrál první prezident Československa Tomáš Garrigue Masaryk. Ten se profiloval na jednu stranu jako antiklerikál, ale na stranu druhou jako silně nábožensky orientovaný myslitel. Katolictví kritizoval hlavně proto, že odmítal v náboženské oblasti dogmata a institucionální zprostředkování. Katolickou církev pokládal za zastaralou a tvrdil, že je třeba její učení překonat novou mravností a vědeckou pravdou. Velkou částí veřejnosti byl proto vnímán jako její úhlavní nepřítel už v předválečném období. Jako prezident vůči ní sice zachovával chladně korektní vztah, zároveň ji ale v některých případech svým chováním a výroky značně popuzoval. Samotným Vatikánem byl opakovaně podezírán ze sympatií ke svobodným zednářům. Těmto názorům nahrávala i skutečnost, že se Masaryk v první polovině 20. let při opakovaných návštěvách Itálie nesetkal s papežem.⁴¹

36 KOLÁŘ (2002), s. 304–306.

37 ŠEBEK (2016), s. 244.

38 TÝŽ (2007), s. 54.

39 BALÍK–FASORA–HANUŠ–VLHA (2015), s. 144–146. Viz též KOLÁŘ (2002), s. 317.

40 ŠEBEK (2005), s. 157.

41 ŠMÍD (2010), s. 40–44.

Vznik a vývoj Církve československé ve 20. letech

Pro náboženský život první republiky byl jednou z nejvýznamnějších událostí vznik Církve československé. Na počátku 20. století se v českých zemích ujalo hnutí katolické moderny reprezentované mimo jiné Jednotou katolického duchovenstva. Roku 1919 předložila své požadavky prezidentu Masarykovi: dobrovolný celibát, volení biskupů a čeština jako liturgický jazyk. Stejně požadavky byly předneseny i papeži Benediktu XV., jenž se jim rozhodl nevyhovět.⁴² K menším ústupkům byl Vatikán svolný pouze částečně v otázce užívání národního jazyka při bohoslužbách.⁴³ Jednota se navíc dostala do konfliktu s pražským arcibiskupem Františkem Kordačem, což vedlo k tomu, že její nejradikálnější část vytvořila novou církev.⁴⁴ Církev československá byla založena 8. ledna 1920. Krátce po jejím vzniku do ní vstoupilo kolem 500 000 osob a za první republiky šlo o druhou nejpočetnější církev ve státě.⁴⁵

Záměrem zakladatelů Církve československé bylo vytvoření národní církve, která by spojovala dobré prvky katolictví a protestantství a inspirovala se myšlenkami T. G. Masaryka.⁴⁶ Měla být založená na demokratických principech a zaměřená na řešení sociální otázky.⁴⁷ V prvních letech existence prošla církev složitým procesem vytváření vlastní identity. Podobně jako katolická církev se i Církev československá hlásila k nicejsko-cařihradskému vyznání víry, přesto však došlo ke střetu dvou skupin: stoupců pravosláví a modernistů. Jejich vztahy zkomplikovalo vydání Československého katechismu roku 1922 Karlem Farským a Františkem Kalousem. Pozdější první pravoslavný biskup v Československu Matěj Pavlík jej odmítnul z pozic pravosláví jako nekřesťanský, neboť zde byl Ježíš prezentován jako pouhý prorok, a nikoli Bůh.⁴⁸ Roku 1924 v důsledku teologických sporů církev opustili pravoslavně orientovaní příznivci Matěje Pavlíka, který se stal biskupem Gorazdem II.⁴⁹

Vedení Církve československé po jejím vzniku rozhodlo, aby duchovní, kteří se k ní přidali, zůstali ve svých farnostech a dále využívali kostely a fary. Církev totiž pochopitelně potřebovala kostely. Proto v některých případech došlo k zabránění katolických chrámů, proti čemuž katolická hierarchie protestovala. Zábor se dotknul 76 kostelů v Čechách a po čtyřech na Moravě a ve Slezsku. Církev československá to vysvětlovala tím, že kostely byly postavené věřícími pro jejich potřeby, a tedy pokud velká část věřících v obci přešla k nové církvi, pak jí patří i stavba kostela.⁵⁰ Příkladem může být kostel v Jílovém u Prahy, který předalo místní zastupitelstvo z pozice jeho patrona Církvi československé. Když pak

42 KÁRNÍK (2017), s. 316–317.

43 ŠEBEK (2016), s. 244.

44 BALÍK–FASORA–HANUŠ–VLHA (2015), s. 74.

45 ŠEBEK (2016), s. 244.

46 PETRÁČEK (2013), s. 77.

47 FASORA–KUNŠTÁT–PAVLÍČEK (2018), s. 390–392.

48 BALÍK–FASORA–HANUŠ–VLHA (2015), s. 241.

49 FASORA–KUNŠTÁT–PAVLÍČEK (2018), s. 394.

50 MAREK (2005), s. 258–260.

přišel nový katolický duchovní, bylo mu vyhrožováno, a dokonce byl fyzicky napaden.⁵¹ Situaci nakonec vyřešil stát, který přinutil Církev československou, aby vrátila kostely katolíkům a sám potom finančně podporoval výstavbu jejích chrámů.⁵²

Církev československá jako alternativu navrhovala společné užívání kostelů oběma organizacemi. Pro vyšší katolický klérus byl ovšem takový návrh nepřijatelný. Podle Kodexu kanonického práva totiž je katolický kostel posvátným prostorem i mimo bohoslužbu, protože v něm spočívá hostie proměněná v tělo Kristovo. Za znesvěcení posvátného prostoru katolická církev považovala i bohoslužbu jiného vyznání. Rada československých katolíků jako laické těleso argumentovala ještě přímočařeji: cílem Církev československé bylo podle jejich mínění zničení katolické církve. Bylo by tedy od ní naivní, kdyby poskytovala svému nepříteli prostory.⁵³ Opět se tedy setkáváme s vyhocenou rétorikou, která ukazuje, že vztahy katolické a československé církve byly ve 20. letech 20. století velmi špatné.

Kritika katolické církve a narušování jejích obřadů

Kritika ze strany učitelů

Obžaloby učitelů pro rušení náboženství nebo urážku církve se v soudních spisech objevují jen ve čtyřech případech. Vždy jde o učitele působící na jihu či jihovýchodě regionu, konkrétně v Luhačovicích, Horním Němčí, Vlčnově a Ostrožské Lhotě. Zejména je třeba zdůraznit, že poslední jmenované tři obce se nachází navzájem téměř v bezprostřední blízkosti nedaleko Uherského Hradiště i Uherského Brodu. Z náboženského hlediska šlo o téměř čistě katolické obce, ve Vlčnově žilo roku 1930 sedm osob československé konfese a v Horním Němčí jedna, osoby bez vyznání se v žádné z obcí nevyskytovaly.⁵⁴ Ze skupiny poněkud vyčnívají Luhačovice, které jsou lázeňským městečkem a v daném období bývaly hojně navštěvovány elitou české společnosti.⁵⁵ Na rozdíl od zbylých tří obcí zde za první republiky část obyvatelstva opustila katolickou církev. Roku 1930 se k Církvi československé hlásilo 154 osob z 2219 obyvatel. V témže roce bylo 59 obyvatel bez vyznání. Ostatní obyvatelé se až na výjimky hlásili ke katolické církvi, která si přece jen udržela dominanci, což se projevovalo i tím, že ve volbách 1929 a 1935 zde získala nejvíce hlasů Československá strana lidová.⁵⁶

Vyšetřování učitelé se hlásili k různým církvím. V jednom případě byla učitelka příslušnicí Církev československé, jeden učitel byl český bratr a dvě učitelky byly v době spáchání činu katoličky, přičemž jedna v průběhu vyšetřování církev opustila. Vyšetřování

51 Týž (2015), s. 105–106.

52 MAREK (2005), s. 259–260.

53 Týž (2015), s. 117–120.

54 BARTOŠ–SCHULZ–TRAPL (1982), s. 98, 102 a 160.

55 PROCHÁZKOVÁ (2009), s. 48–49.

56 BARTOŠ–SCHULZ–TRAPL (1982), s. 144–145.

učitelé se během své činnosti dostali do konfliktu s lokálním establishmentem, který byl stále spojený s katolictvím. Procesy proti nim tedy představují projevy snahy části místních občanů o minimalizaci vlivu nekatolických názorů na děti.

Učitel Vincenc Vozár se před soud dostal kvůli sporu, který měl se žačkami kvůli výzdobě třídy 28. října 1924. Dívky odmítly zdobit obraz prezidenta Tomáše Garrigua Masaryka a místo něj daly ozdobný věnec na kříž ve třídě. Vozár velký věnec z kříže sundal a dal jej na obraz prezidenta, přičemž přinesl menší věnec, kterým ozdobil kříž. To, co z jeho pohledu bylo kompromisem mezi ním a žákyněmi, bylo některými představiteli obecní samosprávy vnímáno jako snižování katolického náboženství.⁵⁷

Učitelka Josefa Šimanová zase skončila před soudem proto, že kritizovala katolickou církev kvůli nerovnému přístupu k pohřbům chudých a bohatých. Zatímco pohřby bohatých podle ní bývaly honosné, chudí lidé se museli spokojit s velmi prostými obřady.⁵⁸ V případě Marie Jankovské se nepodařilo prokázat výroky, které jí kladla obžaloba za vinu. Ona sama přiznala pouze to, že před žáky mluvila pozitivně o Janu Husovi a četla s nimi bajku o tom, jak si Hanák představuje nebe. V obsahu této bajky, kde se o nebi psalo jako o velké hoře zavěšené na větvi, viděli někteří rodiče zesměšňování náboženství. U Marie Jankovské máme doloženo, že se jí podařilo eliminovat z regionu, neboť v době vynesení rozsudku již neučila v Horním Němčí, ale Kondraci ve středních Čechách.⁵⁹

Poslední obžalovanou učitelkou byla Hedvika Kovaříková působící v Ostrožské Lhotě. Ta byla jako jediná odsouzena, neboť jí bylo prokázáno, že dětem ve škole citovala básně Karla Havlíčka Borovského zesměšňující jezuity a svaté přijímání. Navíc na otázku žáků, zda věří na zázraky, odpověděla, že nikoli, protože zázraky se nedějí. Při výslechu Kovaříková přiznala, že není věřící a z katolické církve dosud nevystoupila pouze proto, aby tím nezarmoutila svou matku. Také v tomto případě se podařilo odstranit nepohodlnou kantorku z obce, neboť v době vynesení rozsudku již působila v nedalekých Kunovicích.⁶⁰

Narušování obřadů

Zločiny podle paragrafů 122 a 303 tr. z. bývaly často spáchány narušením obřadů katolické církve. V zásadě lze tyto případy rozdělit na dvě skupiny: rušení obřadů uvnitř kostela a rušení obřadů ve veřejném prostoru, např. na náměstí nebo ulici. Rušení obřadů uvnitř kostela ve všech případech spáchali katolíci. To je zásadní rozdíl proti narušování obřadů na náměstích nebo ulicích. Většinou šlo o narušování bohoslužeb hlučným hovorem mladých mužů, případně jiným nevhodným chováním. Někdy mělo narušování jinou podobu, např. 2. února 1930 v kostele v Kostelci při bohoslužbě skupina mladíků píchala špendlíky dvě mladé ženy. Jedna si následně stěžovala manželovi, který ještě s jedním

57 Moravský zemský archiv Brno, C 48 Krajský soud Uherské Hradiště, kart. 1170, obž. 366, fol. 39–40.

58 Tamtéž, kart. 1223, obž. 252, fol. 24–26.

59 Moravský zemský archiv Brno, C 48 Krajský soud Uherské Hradiště, kart. 1168, obž. 1125, fol. 10–11.

60 Tamtéž, kart. 460, obž. 649, fol. 39–41.

svým známým mladíky vyvedl z chrámu, kde situace eskalovala ve rvačku.⁶¹ Podobně Jan Duda v květnu 1930 v kostele v Kněždubě házel po lidech kamínky.⁶²

Otázkou je motivace mladíků. Je pravděpodobné, že si v podnapilém stavu neuvědomovali neslušnost svého chování. V případě Jana Dudy jeden ze svědků označil jeho čin za klukovinu.⁶³ To lze vztáhnout i na další případy. Je třeba také vzít v potaz, že bohoslužby byly do Druhého vatikánského koncilu v 60. letech 20. století slouženy v latině, která byla většině lidí nesrozumitelná. Za takových okolností se nelze divit, že se mládež nudila a mladí muži hledali způsob, jak se zabavit.

Bohoslužby v kostelech v několika případech narušily také hádky nebo rvačky. Příkladem může být konflikt, který se odehrál 25. března 1928 v bazilice na Velehradě. Stolařský pomocník Jan Vojáček se zády opíral o vstupní dveře, čímž mnoha účastníkům znemožnil vejít. Jeden z nich, Cyril Burget, si to nenechal líbit a dal Vojáčkovi facku. Vojáček jej následně kopnul do nohy a bitka pokračovala před kostelem.⁶⁴ Naopak Jiřímu Zdeňkovi bylo jistým Josefem Psíkem výslovně nařízeno, aby šel do kostela ve Velké Zdeněk sice uposlechl, ale začal při tom v kostele Psíkovi nadávat. Když jej kvůli tomu nechal farář z kostela vyvést, zakřičel na něj: „Z vás mám já malý respekt, s tebou já se také vyrovnám.“⁶⁵

Někdy se před soud kvůli narušování bohoslužeb dostali také lidé, kteří byli velmi zbožní. Josefa Gavlasová byla farářem při výslechu označena za velmi zbožnou osobu. Před soud se dostala, aniž by měla záměr církev urazit. Když na Vánoce 1924 navštívila kostel v Rudicích, uslyšela tam vřiskavý zpěv Marie Suré: „zaťukal mi andělíček na srdéčko, zaťukal.“ Znechucena nevalnou úrovní zpěvu prohlásila: „Leda tobě zaťukal.“⁶⁶ U Josefa Nedavašky a Aloise Gajdošika dokonce můžeme mluvit, že je před soud dohnala přílišná horlivost, s níž hájili mši svatou před narušováním. 29. prosince 1929 stáli u vchodu do kostela ve Valašských Kloboukách a bránili ve vstupu na mši lidem, kteří přišli pozdě. Jistou Marii Šimšálkovou dokonce chytili za vlasy a koplí do zadnice se slovy: „Ty feno, teď se chodí do kostela.“ Jejich počínání se nelíbilo Františku Fialovi, který je okřiknul, na což odpověděli: „Ty klobucké jelito, chceš pár přes čuňu?“ Byli při tom natolik hluční, že narušili obřad v kostele.⁶⁷

Kauzy narušování církevních slavností ve veřejném prostoru se vyznačovaly tím, že pachatelé byli bez vyznání nebo příslušeli k jiné než katolické církvi. Lze to považovat za projev jejich odporu vůči tomu, že si katolická církev zabírá veřejná prostranství pro své obřady. Dochovalo se osm takových spisů, ale v zásadě jde o tři incidenty. Narušování slavnosti Vzkříšení v Malenovicích 11. dubna 1925 bylo rozděleno na dva samostatně posuzované případy, protesty proti polnímu kázání na náměstí v Hodoníně 28. srpna

61 Tamtéž, kart. 1400, obž. 511, fol. 60–61.

62 Tamtéž, kart. 1395, obž. 429, fol. 15–16.

63 Tamtéž.

64 Moravský zemský archiv Brno, C 48 Krajský soud Uherské Hradiště, kart. 1289, obž. 360, fol. 18–19.

65 Tamtéž, kart. 1236, obž. 665, fol. 6–7.

66 Tamtéž, kart. 1170, obž. 390, fol. 2.

67 Tamtéž, kart. 1379, obž. 106, fol. 30–31.

1921 pak dokonce mezi pět, nepočítaje v to soudní proces s knězem, který svým kázáním dal popud k protestům. Celkově šest obžalovaných bylo bez vyznání, dva vyznání česko-bratrského a jeden příslušník Církve československé. Výjimku tvoří skupina Romů, kteří rušili roku 1929 kázání na návsi v Polichně a byli katolického vyznání.⁶⁸ U nich je ale třeba konstatovat, že se narušení dopustili neúmyslně, protože šli přes náves podnapilí z hostince a při tom se hádali a rvali. V ostatních případech pachatelé rušili bohoslužbu, aby vyjádřili nesouhlas s katolickou církví a s ní spojenou politikou.

Polní kázání na náměstí v Hodoníně navštívilo větší množství občanů, mezi nimi i řada odpůrců katolické církve. Jeden z nich, Josef Vičavský, se už přede mší vyjádřil, že by klerikálové měli jít do kostela a nepohoršovat na městě.⁶⁹ Ze spisů navíc vyplývá, že přítomnost odpůrců nebyla náhodná. Oponenti katolické církve chtěli vyjádřit svůj nesouhlas s praktikováním náboženství ve veřejném prostoru. Zejména Vičavského výrok lze pokládat za projev názoru, že by náboženství mělo být uzavřeno do kostela. Rozbuškou protestu se stala část kázání, v níž kněz Jaroslav Kalabis kritizoval tzv. pokrokové strany za to, že jsou svorné jen v případech, kdy kritizují katolickou církev a náboženství. Tehdy byly podle něj dokonce ochotné přehlížet vlastní „politickou špínu.“⁷⁰ Jeho oponenti reagovali zpěvem písně „Pryč s tyraný“⁷¹ a pokřikováním „Hanba“⁷² a „Shod'te ho dolů.“⁷³

Motivace narušitelů slavnosti Vzkříšení v Malenovicích není úplně jasná. Josef Bašus pouze odmítnul smeknout před procesím a při tom si notoval holí do rytmu dechové hudby, která slavnost doprovázela. Při výslechu se hájil tím, že jako český bratr se necítí být povinen projevovat úctu vůči rituálům katolické církve.⁷⁴ Tím lze vysvětlit to, že nesmeknul klobouk. Mnohem provokativněji se při slavnosti chovali jeho známí Antonín Zelík a Ladislav Prorok, kteří dokonce prošli průvodem s klobouky na hlavách, ačkoli je přítomní věřící opakovaně vyzývali, aby smekli. Jejich chování tak bylo úmyslné, neboť nesmekli, ani když k tomu byli vyzváni. Lze jej interpretovat jako formu protestu proti tomu, že si katolická církev nejen při svých slavnostech zabírala veřejný prostor, a navíc ještě nutila všechny přítomné k projevům úcty bez ohledu na jejich náboženské přesvědčení. Zelík s Prorokem se ostatně hájili tím, že jako osoby bez vyznání se necítí být povinni projevovat katolické církvi úctu.⁷⁵ Jak ukázal ve své disertační práci Adam Strašák, nesmeknutí klobouku před církevním procesím bylo jedním z nejčastějších způsobů spáchání přečinu podle § 303 tr. z. na počátku 20. století.⁷⁶ V období první republiky se s podobným případem setkáváme pouze jednou, což umožňuje vyslovit hypotézu, že se za první republiky od trestání těchto skutků ustoupilo.

68 Moravský zemský archiv Brno, C 48 Krajský soud Uherské Hradiště, kart. 1373, obž. 1082, fol. 6.

69 Tamtéž, kart. 454, obž. 298, fol. 32–35.

70 Tamtéž, kart. 454, obž. 297, fol. 4–5.

71 Tamtéž, kart. 455, obž. 303, fol. 7–8.

72 Tamtéž, kart. 455, obž. 301, fol. 4–5.

73 Tamtéž, kart. 455, obž. 303, fol. 7–8.

74 Tamtéž, kart. 1192, obž. 282, fol. 1–2.

75 Tamtéž, kart. 1170, obž. 361, fol. 39–40.

76 STRAŠÁK (2023), s. 114–117.

Pozoruhodné je v obou případech, že se odehrály ve městech, kde byla velmi silná komunistická strana. To platí především o Hodoníně, kde komunisté nebo před rokem 1921 sociální demokraté vyhráli všechny prvorepublikové volby,⁷⁷ méně už o Malenovicích, kde komunisté vyhráli volby roku 1929, ale v pozdějších letech jejich popularita poklesla.⁷⁸ U Hodonína je také třeba připomenout poměrně divoký průběh generální stávky na podporu levice sociální demokracie v prosinci 1920. V jejím průběhu došlo dokonce k obsazování úřadů dělníky a přestřelkám mezi nimi a armádou, které si naštěstí nevyžádaly mrtvé.⁷⁹

Kritika katolické církve jinověrci a osobami bez vyznání

Spisy krajského soudu v Uherském Hradišti nám zachovaly pro sledované období šest kauz, v nichž byl pachatel příslušníkem Církve československé. S ohledem na to, že tato církev byla ve 20. letech ještě velmi mladá a naprostá většina jejích členů se před první světovou válkou hlásila ke katolické církvi, není zvláštní, že jejich kritika se obvykle týkala této církve nebo jejích symbolů. Církev československá totiž musela projít obdobím kritického vymezení se vůči katolictví, což se jen těžko mohlo obejít bez kontroverzí. Příčinou sporů bylo také nevyjasněné vlastnictví některých kostelů v prvních letech její existence.

Příkladem útoku na katolické symboly je kauza Otakara Streita z roku 1922. Tento dělník přišel ke kostelu v Kyjově a shodil na zem kříž na něm pověšený. Padající krucifix jej při tom poranil, na což reagoval: „Podívejte se, co mně potvora Kristus udělal.“⁸⁰ Útok patrně provedl proto, že kříž považoval za jeden ze symbolů katolictví. Podobně lze interpretovat výrok zcela opilého Jana Flory, který označil Pannu Marii, tedy jednu z ústředních postav katolického náboženství, za „kurvu a svini.“⁸¹ Intelektuálnější kritika zaznívá především od učitelky Josefy Šimanové, která kritizovala rozdíly v pohřbech chudých a bohatých v katolické církvi.⁸²

Seďm pachatelů bylo bez vyznání, přičemž dva z nich se při výslechu výslovně přihlásili ke komunistické straně. Jejich činy spojuje, že byly směřovány proti veřejným projevům katolického náboženství nebo jejím symbolům ve veřejném prostoru, např. proti polnímu kázání na náměstí, procesí ke svátku Vzkříšení nebo soše sv. Floriána. Pouze František Topič v roce 1923 pronesl rouhavá slova v soukromém domě jako reakci na vzývání Panny Marie.⁸³ Většinu pachatelů bez vyznání motivoval odpor vůči přítomnosti katolické církve ve veřejném prostoru. Chování mnoha z nich jsem analyzoval výše: šlo

77 BARTOŠ-SCHULZ-TRAPL (1982), s. 231.

78 TRAPL-BARTOŠ-SCHULZ (1980), s. 217.

79 PLAČEK (2008), s. 366–371.

80 Moravský zemský archiv Brno, C 48 Krajský soud Uherské Hradiště, kart. 455, obž. 490, fol. 3.

81 Tamtéž, kart. 1203, obž. 1127, fol. 33.

82 Tamtéž, kart. 1223, obž. 252, fol. 24–26.

83 Moravský zemský archiv Brno, C 48 Krajský soud Uherské Hradiště, kart. 460, obž. 388, fol. 60–65.

o reakci na kázání kněze proti pokrokovým stranám v Hodoníně roku 1921⁸⁴ a narušování slavnosti Vzkříšení v Malenovicích 1925.⁸⁵

Osobou bez vyznání byl i Jan Vavřík, který v podnapilém stavu šel kolem sochy sv. Floriána v Hodoníně u Besedního domu. Při tom potkal jistého Nováka, který se u této sochy rozčiloval, neboť ji před tím někdo pomoci. Vavřík na to reagoval slovy, že když už je socha jednou pomoci, může se na ni vymocit i on. Vzápětí začal ke zděšení Nováka na sochu vykonávat potřebu.⁸⁶ Socha svatého představuje místo paměti, které je spojeno s katolickou církví, Vavřík tak napadnul nejen sochu samotnou, ale i katolickou víru.

Specifický je případ Františka Topiče. Šlo o žebráka nestálého pobytu, který 19. března 1923 v Popovicích prosil Josefa Šimoníka o almužnu. Šimoník mu byl ochotný dát chleba, ale Topič chtěl peníze. Když to Šimoník odmítnul, začal Topič nadávat na vládu a na Slovensko. Šimoník se proto rozhodl vyhodit žebráka ze svého domu, ale ten se s ním začal rvát. U toho stála i Šimoníkova tchyně, která začala vzývat Pannu Marii, na což Topič reagoval: „Vy Pannu Marii vzpomínáte a ona byla kurva.“ Následně na něj Šimoník zavolal četníky, kterým začal Topič vytýkat jejich údajně vysoké platy a to, že chrání buržoazii. Při tom se přihlásil ke komunistické straně.⁸⁷

Příslušníci Českobratrské církve evangelické se dopouštěli deliktů proti náboženství v minimálním množství. Doloženy jsou tři takové osoby. Ve dvou případech se ve svém protestu spojily s osobami bez vyznání. Konkrétně při narušování polního kázání v Hodoníně roku 1921⁸⁸ a slavnosti Vzkříšení v Malenovicích roku 1925.⁸⁹ Třetím případem byla kauza učitele Vozára z roku 1924.⁹⁰ Kritika ze strany příslušníků českobratrské církve byla velmi řídká a příliš se neodlišovala od kritiky ze strany osob bez náboženského vyznání.

Spory o fary a kostely

Tyto kauzy obvykle nebyly souzeny podle paragrafů 122 a 303 tr. z., ale jde nepopíratelně o příklady konfliktů mezi náboženskými skupinami. Tři případy se týkaly boje katolické a československé církve o kostel ve Zborovicích na Kroměřížsku. Nacházíme se tedy v oblasti, kde Církev československá v rámci zkoumaného regionu získala největší popularitu. Na přelomu let 1921–1922 zde došlo k řadě incidentů, které byly způsobeny tím, že si místní příslušníci Církve československé vynucovali společné užívání kostela. První větší incident se stal 26. října 1921. Tehdy proběhla v Československu mobilizace v reakci na pokus bývalého císaře Karla I. o získání vlády v Maďarsku. Odvedenci z řad

84 Tamtéž, kart. 454, obž. 298, fol. 32–35.

85 Tamtéž, kart. 1170, obž. 361, fol. 39–40.

86 Tamtéž, kart. 1211, obž. 69, fol. 21–22.

87 Tamtéž, kart. 460, obž. 388, fol. 60–65.

88 Tamtéž, kart. 454, obž. 298, fol. 32–35.

89 Tamtéž, kart. 1192, obž. 282, fol. 1–2.

90 Moravský zemský archiv Brno, C 48 Krajský soud Uherské Hradiště, kart. 1170, obž. 366, fol. 39–40.

Církev československé chtěli před odjezdem uspořádat bohoslužbu své církve. Mělo jít o rozloučení před odchodem do hrozící války a emoce byly patrně velmi vypjaté. Místní představitelé Církve československé se pokoušeli vyjednávat s katolickým děkanem Františkem Matulíkem o propůjčení kostela, ten jejich požadavky odmítnul. Následně vpadnul dav příslušníků Církve československé do zborovického kostela, kde hodlal uskutečnit bohoslužbu.⁹¹

Znovu se spor vyhroutil 7. ledna 1922, kdy představitelé Církve československé opět jednali s Matulíkem o společném užívání kostela. Ten to opět odmítnul, načež na faru vpadl dav příslušníků této církve a vyhrožoval mu. Následně tito lidé vnikli také do kostela a vyhnali odsud Marii Foltýnovou, která jim v obsazení bránila.⁹² Naposledy situace eskalovala 22. ledna 1922, kdy se konal katolický pohřeb ve Zborovicích. Část příslušníků Církve československé se rozhodla, že když nemohou kostel užívat společně s katolíky, tak jej nebude užívat nikdo. Proto obsadili vstup do kostela a odmítali vpustit pohřební průvod. Tuto akci ukončilo četnictvo.⁹³ Z pozdějšího období už nemáme doložen žádný střet, který by byl řešen soudní cestou.

Spory o užívání kostela se vedly v roce 1920 také v Cetechovicích, v tomto případě však šlo o konflikt mezi dvěma katolickými kněžími. 10. července do obce přijel nový farář Josef Ošťádal. Část občanů však byla pod vlivem dosavadního administrátora farnosti Stanislava Kalába proti jeho ustanovení. Krátce po příjezdu vpadla skupina více než 250 podporovatelů Kalába včetně místního starosty Jana Krpenského na faru, kde nutili faráře k podpisu reversu o rezignaci. Ten to odmítnul, načež byl farníky vězněn až do zásahu četnictva. Během věznění proběhla zajímavá diskuse mezi Ošťádalem, jistým Františkem Pleslem a kostelním hospodářem Jaroslavem Galkou. Farář argumentoval, že jej nemohou vyhnat, protože dostal faru zákonným způsobem. Plesl s Galkou na něj začali v reakci křičet, že zákony neuznávají a skutečný zákon je vůle lidu. Z toho vyvozovali své právo rozhodovat o tom, kdo bude v jejich obci farářem. Tato slova je třeba interpretovat v souvislosti s tehdejšími revolučními událostmi, které patrně u části občanů vyvolaly pocit, že by faráři měli být do budoucna určováni farníky.⁹⁴ Kaláb při výsledku situaci vysvětloval následovně: obecní výbor oficiálně požádal patrona kostela, aby byl farářem ustanoven on. Patron to údajně slíbil, ale nedodržel, což v obci vyvolalo pobouření.⁹⁵ Ošťádal se fary několik měsíců odmítal vzdát. Na cetechovickou faru se ale podle soudních spisů nemohl dostat, a proto žil v nedalekém Roštíně. Spor pokračoval i v říjnu 1920, kdy jistý Petr Šimík poslal Ošťádalovi výhružný dopis. V něm požadoval, aby se fary vzdal. Při psaní tohoto dopisu měli být přítomni místní varhaník a kostelník.⁹⁶

91 Tamtéž, kart. 455, obž. 494, fol. 9–12.

92 Tamtéž, kart. 459, obž. 25, fol. 291–303.

93 Tamtéž, kart. 459, obž. 25, fol. 291–303 a 264–266.

94 Moravský zemský archiv Brno, C 48 Krajský soud Uherské Hradiště, kart. 443, obž. 722, fol. 114–117.

95 Tamtéž, kart. 443, obž. 722, fol. 25–27.

96 Tamtéž, kart. 431, obž. 1922, fol. 1–3.

Situace se nakonec vyřešila odchodem Ošťáďala do nedalekých Otrokovic a zastavením soudního procesu roku 1921.⁹⁷

Spor o užívání kostela se objevil také ve Starém Hrozenkově ležícím v samotném sousedství moravsko-slovenské hranice. Tři kauzy se týkaly sporů části farníků s farářem Josefem Hoferem. Všechny procesy se vztahovaly ke shromáždění občanů z 11. července 1920 před kostelem v této obci. Zatímco ve Zborovicích se dav příslušníků Církve československé obrátil proti katolickému duchovnímu, ve Starém Hrozenkově byla situace opačná. Farář Hofer byl sice zatím stále katolickým knězem, ale hodlal přestoupit k Církvi československé, což ostatně později opravdu učinil.⁹⁸ Mezi občany se roznesla fáma, že k nové konfesi přestoupí i s jejich kostelem, čemuž se rozhodli zabránit. Když šel farář sloužit inkriminovaného dne mši, sešli se občané před kostelem, do nějž mu bránili vstoupit, a dokonce se jej někteří pokoušeli svléct z bohoslužebného ornátu. Také tato událost skončila zásahem četnictva, které Hofera ochránilo.⁹⁹

Katolická kritika Církve československé

Mezi spisy Krajského soudu v Uherském Hradišti se dochovalo devět případů obžaloby pro urážku Církve československé. Vyšetřování jedné kauzy bylo zastaveno před hlavním přelíčením, třikrát došlo k osvobození pachatele. V jednom z případů osvobození ovšem musíme poznamenat, že žalovaný katolický kněz sice byl osvobozen, nicméně podle soudu své výroky skutečně pronesl a do naší analýzy bude začleněn.¹⁰⁰ Analýza tedy vychází ze šesti spisů. Všichni pachatelé byli katolíci. Pět případů se odehrálo v severních oblastech zkoumaného regionu, jeden pak v Bukovanech nedaleko Kyjova. Není to překvapivé s ohledem na to, že největší úspěch v rámci zkoumané oblasti zaznamenala Církev československá na Kroměřížsku představujícím severní okraj obvodu krajského soudu v Uherském Hradišti.

Nejčastěji šlo o nevhodné poznámky katolíků k pohřbům příslušníků Církve československé. Když Matěj Tesař potkal roku 1927 ve Slížanech osoby vracující se z pohřbu a prohlásil: „Jak jináč, pochovali jste ji jako dobytek.“¹⁰¹ Podobnou poznámku učinil roku 1922 v Kvasicích Inocenc Parobek, který se při pohřbu zeptal, jestli už jedou s tím hnojem. U soudu se hájil tím, že mu pohřby Církve československé připadají, jako když sedlák jede s hnojem, neboť se při nich nezvoní ani nezpívá.¹⁰² Oběma se patrně zdály pohřby málo honosné v porovnání s katolickými. Právě slova jako „pochovali jste ji jako dobytek“ nebo „už jedou s hnojem“ ukazují také na to, že byly málo okázalé pohřby chápány jako projev určité neúcty vůči nebožtíkovi. V jednom případě byl ovšem pohřeb

97 Tamtéž, kart. 443, obž. 722, fol. 171–172.

98 TEĚHAL (2011), s. 126–127.

99 Moravský zemský archiv Brno, C 48 Krajský soud Uherské Hradiště, kart. 441, obž. 407, fol. 1; kart. 448, obž. 1728, fol. 2–3; kart. 448, obž. 1726, fol. 20.

100 Tamtéž, kart. 1351, obž. 604, fol. 86–87.

101 Tamtéž, kart. 1224, obž. 259, fol. 18.

102 Tamtéž, kart. 457, obž. 791, fol. 8–9 a 17.

Církev československé narušen zásadním způsobem. 20. srpna 1921 se v Bukovanech rozhořel spor mezi katolíky a příslušníky Církvě československé, kteří požadovali, aby se na obecní zvonici vyzvánělo při pohřbech všech osob bez rozdílu vyznání. Části místních katolíků to vadilo, a tak lídr místních lidovců Leopold Pelikán navštívil starostu obce s požadavkem, aby se zvonilo pouze katolíkům. Starosta to odmítnul s tím, že zvonice patří obci a nikoli církvi, a tedy se bude zvonit všem. Pelikán na to reagoval vyhrožováním, že pokud nebudou jeho požadavky splněny, dojde v obci ke krveprolití.¹⁰³ Podobná slova se ostatně objevují ve stejném období i v listu Našinec a tento případ ukazuje, že možná nešlo jen o plané výhrůžky, ale tato slova měla ohlas i u části veřejnosti.¹⁰⁴

Spory mezi oběma církvemi se ovšem nemusely vést pouze o užívání kostelů nebo zvoníc. Roku 1921 došlo ke konfliktu v Břestu. Místní příslušníci Církvě československé si chtěli uspořádat bohoslužbu ve škole. To rozhořčilo některé katolíky, kteří obsadili vstup do ní. Farář Církvě československé se je snažil přesvědčit, aby jim nebránili, protože jsou také křesťané a jdou pouze na bohoslužbu. Domkářka Františka Motalová mu na to odpověděla: „To nejsou žádné bohoslužby, nýbrž modloslužby.“¹⁰⁵ Katolíci tedy v tomto případě bránili uskutečnění bohoslužby ve škole, neboť se báli znesvěcení místa, kde se vzdělávaly jejich děti, což ostatně obžalovaní opakovaně zdůrazňovali při výsleších.¹⁰⁶

Církev československou kritizovali i katolictví kněží. Kněz František Loutecký 12. května 1929 navštívil veřejnou schůzi konkurenční církve v Litenčicích. Představitelé nové náboženské skupiny se zde snažili vysvětlit důvody, které je vedly k jejímu založení. Na konci schůze se ozval přítomný katolický farář s polemickými poznámkami. Prohlásil, že učení nové církve není variantou křesťanství, ale moderním bezvěrectvím oblečeným do náboženského roucha. Na konec konstatoval, že se tato víra hodí židům nebo muslimům, ale ne křesťanům.¹⁰⁷ Kritika Louteckého podle jeho vlastního vyjádření vycházela z knihy Jana Konečného Československý katechismus – rozklad křesťanství.¹⁰⁸

Jak stát trestal provinilce?

Podle § 122 tr. z. byl pachatel nebo pachatelé shledáni vinnými pouze v osmi případech. Dvakrát soud využil literu b), která chránila církev před narušováním bohoslužeb. V obou kauzách šlo o pachatele, který se dopustil narušení již několikrát zmiňovaného polního kázání v Hodoníně roku 1921. Šestkrát byla užita litera a), podle níž bylo trestné rouhat se Bohu. Ve dvou případech se pachatel dopustil fyzického útoku na náboženské symboly: Jan Karas rozbodal a rozšlapal obraz Ježíše,¹⁰⁹ zatímco Otakar Streit zničil kříž

103 Moravský zemský archiv Brno, C 48 Krajský soud Uherské Hradiště, kart. 451, obž. 2349, fol. 4–5.

104 MAREK (2015), s. 109.

105 Moravský zemský archiv Brno, C 48 Krajský soud Uherské Hradiště, kart. 453, obž. 34, fol. 104–105.

106 Např. tamtéž, kart. 453, obž. 34, fol. 9.

107 Tamtéž, kart. 1351, obž. 604, fol. 86–87.

108 KONEČNÝ (1922).

109 Moravský zemský archiv Brno, C 48 Krajský soud Uherské Hradiště, kart. 1211, obž. 31, fol. 4–6.

před kostelem.¹¹⁰ Další dvě osoby se dopustily rouhavých výroků o Bohu: Josef Vojvodík při klení označoval Ježíše za „zkurvysyna“¹¹¹ a Josef Vondra urazil Boha, když při vycházení z hostince zakopnul o Benedikta Fojtíka. Na to reagoval klením „Jebem ti Boha.“ Fojtík mu na to řekl, že Bůh v nebi je Bohem všech, na což Vondra reagoval: „Na nebi je jeden Bůh a druhý Petr a ty jsou hovada jako Vy.“¹¹²

Tresty za zločin podle § 122 tr. z. určovaly navazující paragrafy 123 a 124. Pětkrát byl vynesen rozsudek podle § 123, který umožňoval rušení náboženství trestat žalářem od jednoho do pěti, ve výjimečných případech až do deseti let. Ve dvou kauzách soud uložil trest podle § 124 tr. z., který umožňoval tresty mezi šesti měsíci až jedním rokem žaláře.¹¹³ Jednou byl pachatel nakonec odsouzen podle jiného paragrafu, protože podle § 35 tr. z. byl trest v případě spáchání většího množství trestných činů vynášen podle toho paragrafu, podle něž hrozil nejvyšší trest.¹¹⁴ Podle § 123 tr. z. byli dva pachatelé odsouzeni ke třem a dva ke čtyřem měsícům těžkého žaláře. Nejmenší trest dostal Antonín Masopust: čtyři týdny žaláře podmíněně.¹¹⁵ V tomto kontextu je třeba zdůraznit, že odvolací instance posuzovaly skutky obžalovaných přísněji než Krajský soud v Uherském Hradišti. Ten totiž původně Josefa Vičavského a Jana Miku potrestal dvěma měsíci¹¹⁶ a Václava Křenka třemi měsíci žaláře podmíněně.¹¹⁷ Státní zastupitelství se ovšem odvolalo a odvolací instance změnila Křenkovo odsouzení na nepodmíněně¹¹⁸ a Vičavskému s Mikou dokonce prodloužilo trest na čtyři měsíce nepodmíněně.¹¹⁹ To se sice zdá být z dnešního pohledu drakonické, na druhou stranu spodní trestní hranici podle § 123 tr. z. tvořil jeden rok žaláře. Všichni tedy byli odsouzeni k trestu pod touto hranicí, což bylo umožněno mimořádným zmírňovacím právem podle § 54 a 55 tr. z. Při hodnocení rozsudků je třeba vzít v potaz, že zatímco čin Vičavského, Míky a Křenka byl součástí veřejného narušování katolického obřadu a Streit se dopustil zničení náboženského symbolu, Vondra urazil Boha, když vycházel podnapilý z hostince. Stát měl tedy přísnější metr na účastníky veřejného narušování bohoslužeb a pachatele násilných aktů vůči náboženství. Naopak projevoval jistou toleranci k podnapilým pachatelům.

Rozsudky se v případech rušení náboženství souzených podle § 124 pohybovaly od tří týdnů vězení do tří měsíců žaláře. Josef Vojvodík byl odsouzen na tři týdny vězení za verbální rouhání.¹²⁰ Trest tří měsíců žaláře nepodmíněně postihnul Ludvíka Mašteru, který se sice také rouhal pouze verbálně, ale dopustil se při tom mimo rušení náboženství

110 Tamtéž, kart. 455, obž. 490, fol. 3.

111 Tamtéž, kart. 1186, obž. 65, fol. 33.

112 Tamtéž, kart. 1183, obž. 856, fol. 3.

113 MILOTA (1936), s. 20.

114 Tamtéž, s. 7.

115 Moravský zemský archiv Brno, C 48 Krajský soud Uherské Hradiště, kart. 1302, obž. 749, fol. 21.

116 Tamtéž, kart. 454, obž. 298, fol. 32–35.

117 Tamtéž, kart. 455, obž. 303, fol. 7–8.

118 Tamtéž, kart. 455, obž. 303, fol. 4–6.

119 Tamtéž, kart. 454, obž. 298, fol. 41–42.

120 Moravský zemský archiv Brno, C 48 Krajský soud Uherské Hradiště, kart. 1186, obž. 65, fol. 33.

a urážky církve také urážky mravopočestnosti tím, že se ptal jiného hosta, jestli by chtěl „mrdat“. Tato skutečnost spolu s pochybným způsobem života vedly k tomu, že mu soudci vyměřili podobný trest jako Otakarovi Streitovi, který se dopustil zničení kříže.¹²¹

Paragraf 303 tr. z. soud využil ve 28 případech. Inkriminovaný paragraf trestal přečin urážky církve, za což hrozilo vězení od jednoho do šesti měsíců. Čtyřikrát byl spáchán též zločin podle § 122, a tyto kauzy jsem analyzoval již výše. U zbylých 24 procesů převažovalo podmíněné odsouzení (18krát) nad nepodmíněným (6krát). K tomu je třeba poznamenat dvě věci: za prvé samotné podmíněčné odsouzení neznamenalo, že odsouzený nakonec nešel do vězení, např. Jan Duda ve zkušební době spáchal zločin podvodu, takže si nakonec musel odsedět i trest za urážku církve.¹²² Za druhé jsou mezi nepodmínečně odsouzené počítáni i ti, kteří sice od Krajského soudu v Uherském Hradišti odešli s podmíněčným trestem, ale v odvolacím procesu byl trest změněn na nepodmíněný. Příkladem je Josef Šmerda, který roku 1921 narušoval polní kázání v Hodoníně. Krajský soud jej sice odsoudil k deseti dnům vězení podmíněně, ale vrchní zemský soud trest změnil na nepodmíněný.¹²³

Nepodmínečně odsouzení byli obvykle trestáni mezi deseti dny až třemi týdny vězení. Do této kategorie patří případy provokativního chování vůči církevnímu procesí,¹²⁴ rvačka v kostele¹²⁵ nebo pokřikování „Hanba“ na kněze, který kázal proti tzv. pokrokovým stranám.¹²⁶ Také zde soud téměř vždy vynášel tresty pod spodní hranicí trestní sazby, což je důsledek častého užívání mimořádného zmírňovacího práva podle § 260 b) a 266 tr. z. Ze skupiny poněkud vyčnívá František Topič potrestaný pěti měsíci tuhého vězení nepodmínečně. Důvodem bylo, že spáchal větší množství trestných činů, např. schvaloval atentát na Aloise Rašína, navrhoval vybombardovat Slovensko nebo urazil prezidenta, četnictvo a legionáře.¹²⁷ Ukazuje se tedy, že tam, kde bylo spácháno pouze rušení náboženství nebo urážka církve, soudy vynášely rozsudky pod spodní hranicí a pouze při spáchání většího množství zločinů či přečinů sahaly k trestům podle zákona.

Podmínečně odsouzení obdrželi vždy tresty od šesti dnů do jednoho měsíce vězení čili opět pod spodní trestní hranicí. Podmínečná odsouzení byla typická pro narušování katolických bohoslužeb hlučným chováním,¹²⁸ dále pak pro urážky pohřbů Církve československé ze strany katolíků.¹²⁹ Podmínečně byla odsouzena také učitelka Hedvika Kovaříková, která dětem ve škole četla kritické básně Karla Havlíčka Borovského o jezuitách¹³⁰ nebo kněz Jaroslav Kalabis, který v kázání kritizoval tzv. pokrokové strany a způsobil tím

121 Tamtéž, kart. 1167, obž. 897, fol. 3.

122 Tamtéž, kart. 1395, obž. 429, fol. 15–16.

123 Tamtéž, kart. 455, obž. 301, fol. 37.

124 Tamtéž, kart. 1170, obž. 361, fol. 39–40.

125 Tamtéž, kart. 1292, obž. 419, fol. 35–36.

126 Tamtéž, kart. 455, obž. 301, fol. 37.

127 Moravský zemský archiv Brno, C 48 Krajský soud Uherské Hradiště, kart. 460, obž. 388, fol. 60–65.

128 Např. tamtéž, kart. 1289, obž. 360, fol. 18–19.

129 Tamtéž, kart. 1224, obž. 259, fol. 18.

130 Tamtéž, kart. 460, obž. 649, fol. 39–41.

veřejné pohoršení.¹³¹ Ze srovnání případů podmíněného a nepodmíněného odsouzení vysvítají dvě tendence. Za prvé Krajský soud v Uherském Hradišti i odvolací instance byly relativně shovívavé v případech narušování bohoslužeb nevhodným chováním mladých mužů, např. hlučnými rozhovory nebo pícháním žen špendlíky. Takové činy byly obvykle trestány pouze podmíněným odsouzením. Naopak provokativní jednání osob bez vyznání nebo příslušníků nekatolických církví s cílem narušit katolický náboženský obřad byly trestány nepodmíněně. Rozdíl spočíval především v tom, že soudy viděly v činech prvního druhu „klukoviny“,¹³² zatímco skutky druhé skupiny považovaly za záměrné projevy neúcty vůči náboženskému přesvědčení jiných osob.¹³³ Druhou tendencí je shovívavost soudů vůči urážkám proneseným v malém okruhu osob, které tedy nemohly způsobit veřejné pohoršení.

Analýza zahrnuje i osm případů, kdy sice nebyl použit ani § 122 ani § 303, ale přesto jde o projevy náboženských sporů. Čtyřikrát se jednalo o přestupky podle paragrafů 283 a 284 tr. z. Ty spáchal ten, kdo se účastnil shluknutí a neuposlechnul příkaz strážce či úředníka k rozchodu, případně se následně dal s úřední osobou do hádky. Tento čin se trestal vězením od jednoho týdne do jednoho měsíce.¹³⁴ Ve všech případech šlo o spory příslušníků katolické církve a Církve československé o kostely ve Zborovicích a Starém Hrozenkově. Krajský soud užil vždy podmíněčné odsouzení. František Dratva a Jindřiška Hoffmannová¹³⁵ byli odsouzeni v souladu se stanovenou trestní sazbou k jednomu týdnu vězení. Naopak pokud se pachatel dopustil zároveň trestných činů podle § 81 nebo 312 tr. z. dostal trest přesahující horní hranici trestní sazby pro přestupky podle paragrafů 283 a 284 tr. z.¹³⁶

Čtyřikrát byly užity paragrafy 81–100 tr. z. postihující tzv. veřejné násilí. Paragraf 81 trestal pokus bránit násilím nebo pohrůzkou úředníkům nebo policistům ve výkonu jejich povinností.¹³⁷ Byl užit proti člověku, který se bil s četníkem, který rozháněl ve Starém Hrozenkově farníky dotírající na faráře Hofera,¹³⁸ stejně jako proti Leopoldu Pelikánovi, jenž vyhrožoval starostovi za vyzvánění na pohřbu příslušníka Církve československé.¹³⁹ Oba dostali tři měsíce žaláře podmíněně. Paragraf 83 pak činil trestným vpád do cizího nemovitého majetku¹⁴⁰ a § 98 zakazoval vydírání.¹⁴¹ Podle prvního zmíněného byli potrestáni příslušníci Církve československé, kteří vpadli do katolického kostela. Krajský soud je poslal do vězení podmíněčně na tři až čtyři měsíce, ale vrchní zemský soud

131 Tamtéž, kart. 454, obž. 297, fol. 4–5.

132 Tamtéž, kart. 1395, obž. 429, fol. 15–16.

133 Tamtéž, kart. 455, obž. 301, fol. 37.

134 MILOTA (1936), s. 48.

135 Moravský zemský archiv Brno, C 48 Krajský soud Uherské Hradiště, kart. 448, obž. 1728, fol. 2.

136 Tamtéž, kart. 459, obž. 25, fol. 291–303 a 264–266; kart. 441, obž. 407, fol. 1; kart. 448, obž. 1728, fol. 2–3; kart. 448, obž. 1726, fol. 20.

137 MILOTA (1936), s. 14.

138 Moravský zemský archiv Brno, C 48 Krajský soud Uherské Hradiště, kart. 441, obž. 407, fol. 1.

139 Tamtéž, kart. 451, obž. 2349, fol. 4–5.

140 MILOTA (1936), s. 14.

141 Tamtéž, s. 17–18.

trest změnil na nepodmíněný.¹⁴² Podle druhého paragrafu byl souzen Petr Šimík, jenž napsal výhružný dopis faráři a byl potrestán měsícem žaláře podmíněčně.¹⁴³ Všechny tyto činy byly podle zákona trestány s ohledem na závažnost činu žalářem mezi šesti měsíci a jedním rokem nebo rokem a pěti lety,¹⁴⁴ takže vynášené tresty byly pod spodní hranici trestní sazby, což podobně jako u paragrafů 122 a 303 tr. z. dokazuje časté užívání mimořádného zmírňovacího práva.

Jaká kritika byla tolerována?

Osvobozující rozsudek padl ve 20 případech. Šestkrát se nepodařilo prokázat, že by obžalovaný vůbec něco rouhavého řekl, příkladem mohou být Václav Procházka¹⁴⁵ a Jan Dvořák, kterým se nepodařilo prokázat narušování polního kázání v Hodoníně v roce 1921.¹⁴⁶ Dvě další osoby soud osvobodil, neboť byly při spáchání přečinu podle § 303 tr. z. zcela opilé.¹⁴⁷ Ve dvou případech svědci výrok obžalovaného svědci zkomolili a soud konstatoval, že skutečně pronesený výrok nenaplnil skutkovou podstatu trestného činu. Eugen Tomeček pracoval jako úředník u železnice a za první světové války sloužil v československých legiích. Jako takový se dostal do konfliktu s jiným úředníkem, který byl odpůrcem republiky a měl syna na studiích ve Vídni. Oba muži se tedy diametrálně lišili ve svých politických názorech. Tomeček navíc proti svému kolegovi svědčil v jiné kauze, takže se mu tento chtěl udáním pravděpodobně pomstít. Tomeček byl udán za to, že údajně označil Pannu Marii za „kurvu“ a Máří Magdalenu za milenkou Ježíše. Podle soudu ovšem pouze vzpomínal, že v ruském zajetí četl knihu, kde se psalo o údajném milostném poměru Panny Marie s Herodem. Takové vzpomínání ovšem podle soudců nenaplnovalo skutkovou podstatu přečinu podle § 303 tr. z.¹⁴⁸ Podobně jako on se dostala před soud učitelka Marie Jankovská, která pouze mluvila pozitivně o Janu Husovi, což ale někteří její žáci před soudem zkomolili. Podle nich tvrdila, že je Hus svatější než Kristus. Z rozsudku vyplývá, že v pozadí procesu proti učitelce stál místní farář. Proces patrně učitelkou silně otřásl, neboť nejen opustila své působiště v Horním Němčí a odešla do Kondrace ve středních Čechách, ale také v průběhu procesu vystoupila z katolické církve. Také v tomto případě soud konstatoval, že nedošlo ke spáchání ničeho trestného.¹⁴⁹

Zbýlých deset kauz bylo posouzeno v tom smyslu, že skutek kladený obžalovanému za vinu se sice stal, ale nenaplnuje skutkovou podstatu trestného činu. Často šlo o drobná narušení bohoslužebných obřadů, která se před soud dostala jen kvůli určité přecitlivělosti některých

142 Moravský zemský archiv Brno, C 48 Krajský soud Uherské Hradiště, kart. 455, obž. 494, fol. 9–12.

143 Tamtéž, kart. 431, obž. 1922, fol. 1–3.

144 MILOTA (1936), s. 17–18.

145 Moravský zemský archiv Brno, C 48 Krajský soud Uherské Hradiště, kart. 455, obž. 302, fol. 2.

146 Tamtéž, kart. 455, obž. 304, fol. 4.

147 Tamtéž, kart. 1203, obž. 1127, fol. 33; kart. 1277, obž. 143, fol. 3.

148 Tamtéž, kart. 1168, obž. 1028, fol. 27.

149 Tamtéž, kart. 1168, obž. 1125, fol. 10–11.

svědků, např. když se skupinka mladíků roku 1927 hlasitě bavila v kostele ve Strání¹⁵⁰ nebo Josefa Gavlasová kriticky komentovala zpěv Marie Suré v kostele v Rudicích.¹⁵¹ Podobnou přecitlivělost nepozorujeme jen u katolíků, ale v jednom případě též u příslušníků Církve československé, což se projevilo v soudním procesu proti Marii Rozehnalové a Filomeně Hanusové, které si nedaleko pohřbu příslušníka této církve hrály s dítětem a smály se při tom. Následně byly udány pro údajné narušování pohřbu.¹⁵²

Mezi osobami, jež se ocitly před soudem kvůli výroky nenaplňujícím skutkovou podstatu trestného činu jsou dva učitelé a dva kněží. Šlo tedy o poměrně exponované osoby, které navíc často bývaly zapojeny do politicko-náboženských sporů. Kněží navíc mohli být podle § 303 tr. z. potrestáni i pouze za to, že se vyjadřují k politickým záležitostem při kázání. Příkladem je katolický farář František Loutecký, který na veřejné schůzi kritizoval Církev československou, nebo Jan Hazuka, který svým farníkům poděkoval za to, že volili jako dobří katolíci a zdůraznil význam katolíků pro existenci republiky. Loutecký byl osvobozen, protože kritika Církve československé sama o sobě nebyla podle soudu trestná.¹⁵³ Hazuku pak před vězením zachránilo, že nepropagoval žádnou konkrétní politickou stranu ani konkrétní tisk a k politice se vyjadřoval jen všeobecně.¹⁵⁴ Učitelka Josef Šimanová zase kritizovala katolické pohřby, soud ji osvobodil, neboť podle něj pouze konstatovala skutečný stav věci, což nemůže být trestné.¹⁵⁵ Mezi osvobozenými se objevuje i jeden velmi zvláštní případ. Jde o Jana Vavříka, který močil na sochu sv. Floriána v Hodoníně. Soud jej osvobodil se zdůvodněním, že z pouhého močení na sochu nelze dokázat snahu posmívat se katolické církvi.¹⁵⁶

Závěr

Nejčastěji kritizovanou náboženskou skupinu představovala katolická církev, což je důsledek skutečnosti, že navzdory masovému opouštění po první světové válce zůstala i za první republiky nejsilnější náboženskou skupinou. Mezi kritiky vidím relativně velký počet učitelů či spíše učitelek, což interpretuji jako důsledek snahy některých představitelů katolické církve či obecní samosprávy o eliminaci vlivu pedagogů, kteří měli k církvi kritický vztah. Učitelky se před soud často dostávaly z různých důvodů, např. kvůli propagaci osoby Jana Husa,¹⁵⁷ zpochybnování zázraků nebo kritice katolických pohřebních rituálů.¹⁵⁸

150 Tamtéž, kart. 1229, obž. 423, fol. 62.

151 Tamtéž, kart. 1170, obž. 390, fol. 2.

152 Moravský zemský archiv Brno, C 48 Krajský soud Uherské Hradiště, kart. 450, obž. 2246, fol. 3.

153 Tamtéž, kart. 1351, obž. 604, fol. 86–87.

154 Tamtéž, kart. 1369, obž. 1012, fol. 6–7.

155 Tamtéž, kart. 1223, obž. 252, fol. 24–26.

156 Tamtéž, kart. 1211, obž. 69, fol. 21–22.

157 Tamtéž, kart. 1168, obž. 1125, fol. 10–11.

158 Tamtéž, kart. 1223, obž. 252, fol. 24–26.

Katolickou církev v několika kauzách kritizovaly osoby bez náboženského vyznání nebo jinověrci. Situaci je možné srovnat s případy, které v letech 1918–1921 soudil krajský soud v Olomouci. Většina pachatelů v obvodu tohoto soudu byla příslušníky Církve československé. Častou rozbušku sporů pak představovaly polemiky o oprávněnosti vzniku nové církve nebo boj o užívání kostelů.¹⁵⁹ V obvodu krajského soudu v Uherském Hradišti se vyskytovaly velmi podobné konflikty, je ovšem nutné zdůraznit jejich výrazně nižší množství. Nová církev totiž zaznamenala na jižní a východní Moravě jen malý úspěch. Příslušníci Církve československé se dostávali do křížku se zákonem z pestré škály důvodů, ať už šlo o spory o kostely, zničení kříže¹⁶⁰ nebo zpochybnění panenství Panny Marie.¹⁶¹ Pro pachatele, kteří byli bez vyznání, jsou typické protesty proti přítomnosti katolictví ve veřejném prostoru. To se projevovalo narušováním náboženských obřadů probíhajících mimo kostel nebo znečištěním sochy světce.¹⁶² Také v této skupině se setkáváme se zpochybněním panenství bohorodičky. Nejméně pachatelů se hlásilo k českým bratřím a jejich rouhavé chování a výroky se neodlišují od předchozích dvou skupin.

Před soud se nedostávali pouze ti, kdo církev kritizovali, ale také narušitelé církevních obřadů. Šlo dokonce o nejčastější způsob spáchání urážky církve podle § 303 tr. z. Nejčastěji se narušování odehrálo v katolickém kostele a narušitelé příslušeli ke katolické církvi. Většina pachatelů neměla záměr urážet církev, neboť vždy šlo o mladé muže snažící se zabavit během bohoslužby hovorem nebo drobnými provokacemi. Odlišnou situací vidíme v případech narušování obřadů katolické církve na ulicích nebo náměstích. Ve dvou takových kauzách můžeme mluvit o jasné snaze pachatelů urazit církev, která z jejich úhlu pohledu neoprávněně obsadila veřejný prostor nebo od nich vyžadovala projevy úcty. S tím souvisí i skutečnost, že tito pachatelé byli bez vyznání nebo nekatolické konfese a považovali za nesprávné, aby je někdo nutil k projevům úcty vůči katolické církvi a jejím procesím.¹⁶³

Specifický druh náboženského konfliktu představoval spor o kostel. Ačkoli se jich týká řada spisů, šlo v zásadě o tři spory. Ve Zborovicích si místní příslušníci Církve československé násilím vynucovali společné užívání kostela s katolíky,¹⁶⁴ zatímco ve Starém Hrozenkově naopak dav katolíků napadal faráře, který se chystal přestoupit k Církvi československé.¹⁶⁵ Třetí spor se týkal kostela v Cetechovicích, kde ovšem na obou stranách stáli katolíci a šlo pouze o to, že místní obyvatelé preferovali dosavadního správce farnosti před nově dosazeným.¹⁶⁶

Předmětem kritiky se stávala i Církev československá ze strany katolíků. Nejčastěji se konflikty týkaly pohřbů. Někteří katolíci totiž zesměšňovali pohřby nové církve pro jejich

159 DOBEŠOVÁ (2022), s. 69–70.

160 Moravský zemský archiv Brno, C 48 Krajský soud Uherské Hradiště, kart. 455, obž. 490, fol. 3.

161 Tamtéž, kart. 1203, obž. 1127, fol. 33.

162 Tamtéž, kart. 1211, obž. 69, fol. 21–22.

163 Např. tamtéž, kart. 1170, obž. 361, fol. 39–40.

164 Tamtéž, kart. 455, obž. 494, fol. 9–12.

165 Moravský zemský archiv Brno, C 48 Krajský soud Uherské Hradiště, kart. 441, obž. 407, fol. 1; kart. 448, obž. 1728, fol. 2–3; kart. 448, obž. 1726, fol. 20.

166 Tamtéž, kart. 443, obž. 722, fol. 114–117.

malou okázalost.¹⁶⁷ Docházelo ovšem i k závažnějším konfliktům, např. boj o zvonici nebo školu, které hodlala Církev československá využít pro své potřeby. Boj o zvonici se dokonce vyostřil do výhružek krveprolitím.¹⁶⁸

Nejnižším trestem za rušení náboženství byl podle § 124 tr. z. žalář na šest měsíců. Kromě jednoho případu krajský soud vždy vynesl trest pod spodní hranicí, neboť velmi často používal mimořádné zmírňovací právo. To svědčí o tom, že tresty stanovené zákonem považovali představitelé krajského soudu v Uherském Hradišti za neadekvátní s ohledem na závažnost činů. Nadužívání mimořádného zmírňovacího práva ostatně nebylo typické pouze pro dobu první republiky, tento problém existoval už před první světovou válkou.¹⁶⁹ Většina trestů se pohybovala mezi třemi týdny a čtyřmi měsíci vězení, přičemž mírnější tresty dostávali ti, kdo se dopustili verbálního rouhání. K trestům v řádu měsíců sahali soudci u pachatelů, kteří se dopustili více trestných činů nebo bylo jejich rouhání spojeno s násilnými akty či narušováním veřejného pořádku. Stát se tedy především snažil zabránit tomu, aby náboženské spory vyvolávaly nepokoje. Zdaleka nejvyšší trest dostal Jan Karas, který vedle rušení náboženství žebral a týral svou manželku a následně byl odsouzen k 15 měsícům těžkého žaláře.¹⁷⁰

Přečin urážky církve podle § 303 tr. z. většinou soud trestal pouze podmíněčně. V těchto případech obvykle padaly tresty ve výši dnů až týdnů, což znamená, že i v tomto případě byly vynášeny rozsudky pod spodní hranicí trestní sazby. Pouze František Topič dostal trest v souladu s § 303, konkrétně pět měsíců žaláře, což bylo způsobeno tím, že spáchal velké množství trestných činů, např. urážku prezidenta nebo schvalování atentátu na Aloise Rašína.¹⁷¹ Srovnáním podmíněných a nepodmíněných odsouzení zjišťují, že soud byl poměrně shovívavý vůči mladíkům, kteří se chovali neslušně na bohoslužbách. Takové obvykle trestal podmínkou. Naopak osoby bez vyznání nebo jinověrci, kteří se chovali provokativně vůči katolickým obřadům, byli trestáni nepodmíněně. V případech sporů o kostely sahal soud k paragrafům postihujícím veřejné násilí, shluknutí nebo urážky úředních osob. Také zde padaly tresty od několika dní po dva měsíce vězení a častá byla i podmíněčná odsouzení.

Analýza případů, které skončily osvobozením pachatele, ukazuje, že soud posuzoval shovívavě především menší narušování bohoslužeb, např. hlasitým hovorem¹⁷² nebo hramím si s dítětem.¹⁷³ Dále mezi osvobozenými vidíme několik učitelů nebo kněží. Důvodem osvobození u těchto vzdělaných osob je skutečnost, že své kritické názory v oblasti náboženství vyjadřovaly bez vulgarit. Je odlišovalo od příslušníků méně vzdělaných vrstev, kteří se do vězení dostávali právě proto, že svou kritiku spojovali se sprostými slovy.

167 Tamtéž, kart. 1224, obž. 259, fol. 18.

168 Tamtéž, kart. 451, obž. 2349, fol. 4–5.

169 STRAŠÁK (2023), s. 253.

170 Moravský zemský archiv Brno, C 48 Krajský soud Uherské Hradiště, kart. 1211, obž. 31, fol. 4–6.

171 Moravský zemský archiv Brno, C 48 Krajský soud Uherské Hradiště, kart. 460, obž. 388, fol. 60–65.

172 Např. tamtéž, kart. 1289, obž. 360, fol. 18–19.

173 Tamtéž, kart. 450, obž. 2246, fol. 3.

Prameny a literatura

Prameny nevydané

Moravský zemský archiv Brno, fond C 48 Krajský soud Uherské Hradiště

Prameny vydané

- KONEČNÝ, Jan (1922): *Československý katechismus – rozklad křesťanství*, Hradec Králové.
- LEPAŘ, Mojmir (ed.) (1901): *Trestní zákon ze dne 27. května 1852 číslo 117. ř. z. se zákonem o tisku a jinými přihlížejíc k nejnovejším změnám*, Praha.
- MILOTA, Albert (ed.) (1936): *Trestní zákon ze dne 27. května 1852, čís. 117 ř.z.*, Kroměříž.
- Ústava republiky československé* (1923), Praha.

Literatura

- BALÍK, Stanislav – FASORA, Lukáš – HANUŠ, Jiří – VLHA, Marek (2015): *Český antiklerikalismus*, Praha.
- BARTOŠ, Josef (ed.) (1966): *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848–1960*. Sv. I. Územně správní vývoj státních a společenských institucí a organizací na Moravě a ve Slezsku v letech 1848–1960, Ostrava.
- BARTOŠ, Josef – SCHULZ, Jindřich – TRAPL, Miloš (1978): *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848–1960*. Sv. VI. Okresy Přerov, Hranice, Kroměříž, Ostrava.
- BARTOŠ, Josef – SCHULZ, Jindřich – TRAPL, Miloš (1982): *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848–1960*. Sv. VIII. Okresy Uherské Hradiště, Uherský Brod, Hodonín, Kyjov, Ostrava.
- DOBEŠOVÁ, Tereza (2022): *Delikty proti náboženství před Krajským soudem v Olomouci v letech 1918–1921*. Bakalářská práce, Filozofická fakulta Ostravské univerzity, Ostrava.
- FASORA, Lukáš – KUNŠTÁT, Miroslav – PAVLÍČEK, Tomáš W. a kol. (2018): *Papežství a fenomén ultramontanismu v českých zemích*, Praha.
- HALAS, F. X. (2013): *Fenomén Vatikán*, Brno.
- JEMELKA, Martin – ŠTOFANÍK, Jakub (2020): *Víra a nevíra ve stínu továrních komínů. Náboženský život průmyslového dělnictva v českých zemích (1918–1938)*, Praha.
- KÁRNÍK, Zdeněk (2017): *České země v éře První republiky*. I. díl, Praha.
- KOLÁŘ, Petr (2002): *Myslenka odluky státu a církve v období vzniku první Československé republiky*, in: Mlada MIKULICOVÁ – Petr KUBÍN (edd.): *In omnibus caritas*. K počtě devadesátých narozenin prof. ThDr. Jaroslava Kadlece, Praha, s 304–335.
- LANDWEHR, Achim (2008): *Historische Diskursanalyse*, Frankfurt am Main.
- MAREK, Pavel (2005): *Církevní krize na počátku první Československé republiky (1918–1924)*, Brno.
- MAREK, Pavel (2015): *Česká reformace 20. století? K zápasu Církve československé (husitské) o vizi moderního českého křesťanství v letech 1920–1924*, Olomouc.
- PETRAČEK, Tomáš (2013): *Sekularizace a katolicismus v Českých zemích. Specifické rysy české cesty od lidové církve k nejateističtější zemi světa*, Ostrava.

- PLAČEK, Miroslav a kol. (2008): *Hodonín. Dějiny města do roku 1948*, Hodonín.
- PROCHÁZKOVÁ, Jarmila (2009): *Janáčkovy Luhačovice*, Luhačovice.
- STRAŠÁK, Adam (2023): *Delikty proti náboženství na Moravě v letech 1898–1918*. Disertační práce, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Brno.
- ŠEBEK, Jaroslav (2005): *Hnutí duchovní obnovy v českém a německém katolickém prostředí meziválečného Československa a jeho projevy ve sféře vzdělanosti a výchovy*, in: Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 43, s. 157–176.
- ŠEBEK, Jaroslav (2007): *Katolicismus a antidemokratická hnutí meziválečného období v Evropě*, in: Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity 56, s. 53–66.
- ŠEBEK, Jaroslav (2016): *Meziválečný katolicismus v Československu v kontextu papežských programových strategií*, in: Česko-slovenská historická ročenka, s. 241–261.
- ŠMÍD, Marek (2010): *Prezident Tomáš Garrigue Masaryk ve vatikánských archívech v letech 1918–1929*, in: Církevní dějiny 3, č. 5, s. 39–50.
- ŠMÍD, Marek (2022): *Partnerství, kterému chyběla důvěra. Československo a Svatý stolec mezi dvěma světovými válkami*, in: Jakub DRÁBIK – Jakub RÁKOSNÍK (edd.): *Od bouře k bouři. Československo, Evropa a svět mezi dvěma světovými válkami (1918–1939)*, Praha, s. 165–181.
- TEŤHAL, Vladimír (2011): *Starý Hrozenkov*, Starý Hrozenkov.
- TRAPL, Miloš – BARTOŠ, Josef – SCHULZ, Jindřich (1980): *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848–1960*. Sv. VII. Okresy Valašské Meziříčí, Vsetín, Holešov, Gottwaldov (Zlín), Ostrava.
- TRAPL, Miloš – BARTOŠ, Josef – SCHULZ, Jindřich (1982): *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848–1960*. Sv. VIII. Okresy Uherské Hradiště, Uherský Brod, Hodonín, Kyjov, Ostrava.

The State as a Giant Who Protects Churches? Crimes Against Religion in Records of the Regional Court in Uherské Hradiště in 1920–1930

The topic of the article are conflicts between various churches. Besides, the author focuses on conflicts of atheists with the catholic church. The attention is also paid to cases of disruption of catholic ceremonies by younger generation of the Catholics. The research is based on 62 cases of religious conflicts which were investigated by the Regional Court in Uherské Hradiště in 1920's. The regional court was placed in Czechoslovakia. Czechoslovakia was established in 1918 and the first years of its existence represent an important turn of history of religion in the Czech lands. Before the World War One, almost all Czechs belonged to the Catholic Church. After the war, big portion of them left the church and became either atheists or joined the newly established Czechoslovak Church. On the other hand, the criminal code was not changed. The old Austrian criminal code from 1852 remained in force. Blasphemy was still a crime punished by the § 122 and an insult of a church was punished by the § 303 of the criminal code. The author is going to deal with discourse of critics of the Catholic Church as well as with a criticism of the Czechoslovak Church by the Catholics. The author is going to research topics of criticism but also motives of the critics. Apart from that, I am going to pay my attention to the court. How the court punished religious conflicts? What was seen as a serious crime? What kind of behaviour was tolerated by the court?

Toto dílo lze užít v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-NC-ND 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrázovou či fotografickou dokumentaci), které jsou v díle užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.